

KUNCZ ALADÁR SÍREMLÉKE

A Kuncz Aladár sírjára készült szobor a magyar síremlékművészet egyik különlegessége. Származása teszi azzá: nemcsak a rajta látható ábrázolásnak, hanem a síremlék egészének szépirodalmi eredete van. A literatúrában gyökerező síremlékeken általában irodalmi alakok, személyek megjelenítésével találkozunk, ilyen például Móricz Zsigmondén a legismertebb regényszereplők frízszerű ábrázolása. A Kuncz-síremlék esetében azonban nem az ábrázolt Krisztus-fej az irodalmi eredetű, hanem maga a sírkő.

Az eredeti, fel nem állított síremlék megszületését a *Fekete kolostor* nyolcadik fejezetében (*Tavaszi*) olvashatjuk. A noirmoutier-i várba 1915-ben új fogolyként érkező Zádory Oszkár szobrászművészt az író ráveszi, hogy faragjon síremléket a tábor első halottjára, a helyi temetőben elhantolt Jungblut sírjára: „Volt egy nagyobb kő, amelyből Krisztus arcát látta kitekinteni, amint mondta, olyan fenséges nyugalommal, hogy minden baját, nyugtalanságát elfelejti, ha ránéz. Egyszer megkértem, hogyha már olyan élesen látja azt a Krisztus-arcot, faragja is ki. (...) Zádorynak tetszett a gondolat. A hatalmas követ munkába vette, s néhány nap alatt csakugyan látnom kellett, hogy a művész látomása igaz volt: a kőből fényel előtört, gyönyörű Krisztus-fej bontakozott ki. (...) Zádoryval sokat törtük a fejünket azon, hogy mit írjunk

a sírkőre, amely sejtetné, milyen alkalomból készült. Németül nem lehetett, franciául nem akartunk írni. Végre is megállapodtunk a latinban, és indítványomra Zádory a következő szöveget véste a név és dátum alá: *Pro gladio vinculum obtenuit.*”¹

A kettős értelmű mondat („Kard helyett bilincset kapott”) az író magyarázata szerint egyrészt azt jelentheti, hogy Jungblut katonáskodás helyett fogolytáborba került, másrészt azt, hogy a Franciaországért harcoló egykori idegenlégióst francia börtönbe zárták. Végül is a felirat lesz az oka annak, hogy a rettegett „adminisztrátor”, vagyis a tábor parancsnoka nem engedte felállítani a sírkövet, ami a vár udvarán marad, idővel pedig ledöntik és beborítják a téli szénszállítmánnyal: „A Krisztus-arc végleg eltűnt szemünk elől. Mind jobban és jobban süppedt a földbe... S talán majd egyszer elindul a föld alatt, hogy megkeresse annak hamvait, akinek emlékét meg akarta vele jelölni a kegyelet.”²

Érdemes megemlíteni, hogy Lőrinczi László „irodalomtörténeti riportja”, az *Utazás a Fekete kolostorhoz* részben cáfolja a síremlék legendáját.³ A szerző nyomozása során kiderült, hogy Kuncz, talán szándékosan, talán az elhomályosult emlékek miatt, összekevert két különböző sírkövet, illetve két egykori foglyot. Az előkerült noirmoutier-i sírszobor valójában női fejet, talán Madonna-fejet ábrázol, a Krisztus-fejes síremlék pedig nem ott, hanem az Île d’Yeu-i temetőben áll. Az első lehet Zádory műve, de a második biztosan nem, hiszen a szobrász nem került át az utóbbi fogolytáborba. Emellett a noirmoutier-i síron nem az 1914-ben meghalt Jungblut, hanem az 1915-ben meghalt Kohler neve áll, alatta ezzel a felirattal: PRO / GLADIO / VINCUVA / OBTENUIT. Az Île d’Yeu-i Taubel-síremlék megtalálásával pedig az is kiderült, hogy a Kuncz-síremlék nem sokban hasonlít a könyvben leírt sírhoz: mindkettő Krisztus-fejet ábrázol, de megformálásuk teljesen eltérő.

¹ Kuncz Aladár: *Fekete kolostor. Feljegyzések a francia internáltságából.* Szépirodalmi, Budapest, 1975. 206–207. o.

² Uo. 209. o.

³ Lőrinczi László: *Utazás a Fekete kolostorhoz. Irodalomtörténeti riport.* Kriterion, Bukarest, 1975. 72–89., ill. 157–164. o.

Mindez csupán annyit jelent, hogy a regényben megszülető Jungblut-síremlék fikció. Kuncz Aladár síremlékéhez azonban ez a fikció adta az ihletet: a *Fekete kolostorban* kifaragott síremlék az író halála után valóban elkészült. Kuncz Aladárt 1931. június 27-én a budapesti Kerepesi úti temető 46-os parcellájában temették el, az 1. sor 42. sírhelyén. A sírkövet 1933-ban, halála második évfordulóján Laczkó Géza emlékbeszédével avatták föl.⁴ Ma is jól olvasható felirata a regényben szereplő sírfelirathoz képest egy betűvel, a noirmoutier-i Kohler-síremlék szövegéhez képest nagyobb mértékben eltér: PRO GLADIO / VINCULUM / OBTINUIT. A híres sírfelirat tehát három változatban fordul elő. Lőrinczi rámutatott, hogy az ige egyedül a budapesti sírfeliratban helyes (az eredeti igealak: „obtineo”), továbbá hogy a noirmoutier-i síremléken a „bilincs” szó többes számban szerepel („vincula”).⁵

Lőrinczi szerint a síremléket 1973-ban helyreállították, de ez inkább csak állagmegóvás lehetett. A rossz minőségű, mállékony kő állapota a következő évtizedekben tovább romlott, és amikor 2011-ben a Kuncz Alapítvány kezdeményezte a felújítását, a munkával megbízott sírköves cég saját hatáskörben, restaurátor vagy műemlékes szakember megkérdezése nélkül úgy döntött, hogy a sírkő menthetetlen. A következő évben elkészült a síremlék újrafaragott másolata, és ez került a sírhelyre. Az eredeti síremlék sokáig a cég telephelyén kallódott, majd többszöri sürgetésemre sikerült elérni, hogy visszaszállítsák a temetőbe, és a Kegyeleti Múzeum bejárata melletti fedett helyen felállítsák. A lebontás előtti utolsó hetekben még készítettem róla egy fotósorozatot az eredeti helyén, ahol közel nyolcvan évig állt, majd 2013 márciusában sikerült lefényképezni a temetőbe való visszatérését is. A teherautóról való leemelésük történt le róla az a tenyérnyi kódarab, amit azóta a dolgozószobámban papírnehezékként használok.

A sírhely, ahol az újrafaragott másolat áll,

⁴ Az avatásról a *Pesti Napló* 1933. június 25-i száma közölt részletesebb beszámolót. 51. m. 84. o.

a temetőre vonatkozó 2013-as, több száz síremléket felölelő műemlékké nyilvánításban is szerepel. Az eredeti javaslatba – amelynek egyik szerzője voltam – nem került be, mivel ez akkor készült, amikor a Kuncz-síremlék a kőfaragó-telephelyen állt. Mire a javaslatból rendelet lett, a hazai műemlékvédelem már a Belügyminisztériumhoz tartozott, ahol az illetékesek felvették a listára Kuncz Aladár sírhelyét is. Így történt az unikális eset, hogy műemlékké nyilvánítottak egy sírköves által faragott, alig egy éve készült szobormásolatot.

Az újrafaragott másolat egy szempontból lényegesen eltér az eredetitől. Ma már konszenzus van abban, hogy Kuncz Aladár születési éve 1885. Jancsó Elemér tette közzé a *Fekete kolostor* 1965-ös erdélyi kiadásának előszavában, hogy az író 1885. december 31-én, fél órával éjfél előtt született, de születését 1886. január 1-i dátummal anyakönyvezték. Korábban tehát ez a két évszám jelent meg születési évként. Meglepő módon azonban az eredeti sírkövön 1888-as születési év szerepel! A másolatra ugyanakkor a helyes évszám, 1885 került föl.

Az eredeti Kuncz-síremlék másik rejtélyét az adja, hogy alkotójaként a különféle feldolgozásokban két szobrász szerepel. Zádory Oszkár (valódi nevén Finta Gergely) szerzőségét támasztja alá elsősorban az, hogy a *Fekete kolostorban* ő a síremlék alkotója, és hogy szerencsés hazajutásuk után is kapcsolatban állt az íróval.⁶ A szobrász hagyatékában fennmaradtak a síremlékhez készített vázlatok, ezeket Egri Mária kutatta fel a túrkevei Finta Múzeumban. Lőrinczi László is említést tesz róluk, sőt közli az egyik rajzot.⁷ A síremlék felavatásáról ismert két egykorú sajtótudósításban is Zádory szerepel alkotó-

6 Egri Mária: „A »Fekete kolostor« szobrászművésze”. In: *A Petőfi Irodalmi Múzeum évkönyve*, 8. 1969–70. Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 1969. 209–214. o.

7 l. m. 84. o., ill. 20. kép.

ként. A kérdést ezzel eldöntöttnek is nyilváníthatnánk.

A sírkő jobb oldalán azonban makacsul és jól olvashatóan ott áll egy szignó: PÁTZAY. Ennek nyomán a Kuncz-síremlék a temetővel és a Pátzay Pál életművével kapcsolatos szakirodalom nagy részében, valamint számos lexikonban is Pátzay-alkotásként szerepel, ezzel szemben a Kuncz Aladárral kapcsolatos szakirodalom mindvégig kitartott Zádory szerzősége mellett.

Aligha túlzás kijelenteni, hogy ez az irodalmi legenda csak akkor lehet kerek egész, ha Zádory Oszkár a síremlék alkotója. Egy legendás könyv, amelyet kinyomtatva már csak a halálos ágyán vehet kézbe az írója. Egy legendás síremlék, amely éppen kitalálója sírjaként válik valósággá. Egy szobrász, aki elkészíti a képzeletbeli sírkövet a *Fekete kolostor* lapjain, majd a valódit Budapesten. A bizonyítékok Zádory mellett szólnak, de hogyan kerülhetett a sírkőre a Pátzay-szignó?

A temetőről a hetvenes-nyolcvanas években készült, a nevesebb sírokat felsoroló nyilvántartásban, ami jórészt lelkes helytörténészek tevékenységének eredménye volt, a Kuncz-síremlék Pátzay Pál műveként szerepel. Az adatgyűjtésben részt vett az akkori temetővezető is, akiről tudható, hogy néha nagyvonalúan kezelte a síremlékekre vonatkozó tényeket. Okkal feltételezhető, de persze nem bizonyos, hogy ő kezdeményezte az álszignó felvését. Nem hiszem, hogy hamisítani akart, inkább meg lehetett győződve arról, hogy a síremlék eléggé „pátzays” ahhoz, hogy akár Pátzay-mű is lehetne. A téves adat nyomtatásban elsőként 1990-ben, a Budapesti Városvédő Egyesület által kiadott temetőtérképen jelent meg, amelynek adatsora az említett nyilvántartásra épült.

Pátzay egyébként a harmincas-negyvenes években valóban számos nemes szépségű funerális művet készített. Nem hallgathatom el, hogy korábbi munkáimban én is őt jelöltem meg alkotóként, mert a szignó meggyőző bizonyítéknak látszott. Pedig feltűnhetett volna, hogy Pátzay szignói általában írott betűsek, ezzel szemben a Kuncz-síremléken nyomtatott nagybetűkkel szerepel a neve.